

शेवरकंद- रोपवाटिका तंत्र

डॉ. एस. सुनिथा, डॉ. जे.सुरेश कुमार आणि डॉ. प्रज्ञा सुरेश गुडधे

शेवरकंद या अन्न-खाद्य-इंधन आणि भविष्यकालीन पिकाची लागवड केरळ, तामिळनाडू, आंध्र प्रदेश, छत्तीसगड आणि भारताच्या ईशान्य भागात केली जाते. या पिकाची शाखीय पद्धतीने म्हणजे छाट कलमांद्वारे अभिवृद्धी केली जाते. दर्जेदार पिकासाठी व अधिक उत्पादनासाठी छाट कलम योग्य पध्दतीने तयार करणे अत्यंत महत्वाचे आहे. शेवरकंदासारख्या शाखीय पद्धतीने अभिवृद्धी होणाऱ्या पिकांमध्ये सहज रोग व कीडींचा प्रादुर्भाव होतो, साठवणुकीचा कालावधीही कमी असतो व अभिवृद्धीचे प्रमाण देखील कमी असते अशा अनेक समस्या असतात.. मान्सून कालावधीमध्ये विलंब होणे ही आणखी एक समस्या शेवरकंदाचे उत्पादन घेणाऱ्या शेतकऱ्यांना भेडसावत असते. हा धोका टाळण्यासाठी, पावसाळा सुरू होण्याच्या १ ते ३ आठवडा अगोदर छाट कलमांची लागवड रोपवाटिकेत करावी. या तंत्राद्वारे एकसमान, रोगमुक्त आणि उत्तम दर्जाचे लागवडीयुक्त बेणे तयार करू शकतो. शेवरकंदाच्या योग्य रोपवाटिका तंत्रांचे वर्णन येथे केले आहे.

शेवरकंदाचे परिपक्व, रोगमुक्त व उत्तम दर्जाची २ से. मी. व्यासाची छाट कलमे वापरावी. खोडाचा जमिनीकडून १० से. मी. जाड झालेला तर शेंड्याकडील सुमारे ३० से. मी. चा भाग काढून टाकावा. उर्वरित खोडाचे १५ ते २० सें. मी. लांबीचे तुकडे (छाट कलमे) करून त्यांना साधारण ८ ते १० डोळे असावेत. लागवडीपूर्वी ५ ते १० मिनिटे कलमे ०.१ ते ०.२ टक्के बुरशीनाशक द्रावणामध्ये (काबेन्डाझिम) आणि ०.०२ टक्के (क्लोरोपायरीफॉस) या कीटकनाशक द्रावणामध्ये बुडवून सावलीत कोरड्या जागी ठेवावीत. शेवरकंद रोपवाटिकेमध्ये १.० मी. रूंदी, १५ से. मी. उंची आणि सोयीस्कर लांबीचे गादि वाफे तयार करावे. एक हेक्टर क्षेत्रासाठी लागणारे बेणे तयार करण्यासाठी रोपवाटिकेतील अंदाजे ४० चौ. मी. एवढी जागा पुरेशी असते. रोपवाटिकेमध्ये ५ से. मी. अंतरावर कलमे उभी लावावी, जेणेकरून एक चौरस मीटर क्षेत्रामध्ये ४०० छाट कलमांची लागवड करता येईल. जर पुनर्लागवड एका आठवड्यात करावयाची असल्यास ७००-८०० बेण्यांची दाट लागवड करणे देखील शक्य आहे. लागवडीनंतर नारळाच्या झापांचे आच्छादन केल्यास कलमांतील ओलावा टिकून राहण्यास मदत होते. फुटव्याच्या सुरवातीस योग्य पद्धतीने पाणी व्यवस्थापन करावे. एक आठवड्यात छाट कलमांना फुटवे फुटण्यास सुरुवात होते. अशा प्रकारे फुटवे फुटलेली छाट कलमे साधारण २ ते ३ पाने असलेल्या अवस्थेमध्ये, वाफे ओले करून नंतर उपटून घ्यावीत व मुख्य शेतात पुनर्लागवड करावी. पावसाळ्यास विलंब झाल्यास ही कलमे रोपवाटिकेत २ ते ३ आठवड्यांसाठी सुद्धा ठेवली जाऊ शकतात.

शेवरकंद रोपवाटिका लागवड पद्धत

कलमे तयार करण्यासाठी धारदार चाकू किंवा हकें-सॉ ब्लेड वापरावीत. परिपक्व, रोगविरहीत व उत्तम दर्जाचे खोडाचे तुकडे करून छाट कलमे तयार करावीत.

१५ ते २० से. मी. लांबीची छाट कलमे तयार करावीत

वाफ्यावर छाट कलमांची लागवड

नारळाच्या झापांचे आच्छादन

फुट्वा फुट्हेली छाट कलमे नवीन पानांसह

फुट्वा फुट्हेली छाट कलमे पुनर्लागवडीसाठी तयार

मुख्य शेतात पुनर्लागवडीसाठी निरोगी छाट कलमे उपटून तयार

फायदे

- एक हेक्टर क्षेत्र लागवडीसाठी ४० चौ. मी. आकारमानाची रोपवाटिका पुरेसे आहे.
- लागवडीसाठी निरोगी व रोगविरहीत रोपांची निवड.
- मुख्य शेतात पिकामध्ये समान वाढीची खात्री.
- पावसाळ्यास विलंब झाल्यास लागवड उशिरा करता येते.

पिक उत्पादन तांत्रिकपत्रिका
सप्टेंबर २०२१

द्वारा प्रकाशित
डॉ. एम.एन. शीला संचालक

भा. कृ. अ. नृ. प.- केंद्रीय कंद पिके सशोधन संस्था
श्रीकरीयम, तिरुवनंतपुरम ६९५०१७, केरळ, भारत
ICAR- Central Tuber Crop Research Institute
Indian Council of Agriculture Research
Sreekariyam P.O. Thiruvananthapuram 695017, Kerala

दूरध्वनी क्र. ०४७१-२५९८५५१, २५९८५५४ फॅक्स : ०४७१ - २५९००६३
ई मेल : director.ctcri@icar.gov.in;
वेबसाईट : <http://www.ctcri.org>